

Л. І. Чулінда, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного і адміністративного права
Державного університету «Київського авіаційного інституту»

УЧАСТЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОЦЕСІ БОРОТЬБИ З «БРУДНИМИ ГРОШИМА»

У статті досліджено питання участі міжнародних фінансових організацій в процесі боротьби з «брудними грошима». Вказано, що відмивання грошей є постійною глобальною загрозою, яка підриває цілісність законних фінансових систем та фінансових установ. Це сприяє незаконній діяльності, у тому числі за допомогою віртуальних активів, що ще більше ускладнює боротьбу з фінансовою злочинністю. Оскільки правопорушники кожного разу розробляють більш складну тактику відмивання грошей, держави повинні посилити свої зусилля щодо боротьби з відмиванням грошей та впроваджувати ефективний контроль за відмиванням грошей, щоб запобігти незаконній діяльності. Незважаючи на зусилля щодо запобігання незаконному фінансуванню – такі як прийняття міжнародних рамок, стандартів Цільової групи з фінансових дій та директив ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей – міжнародні фінансові організації залишаються дуже вразливими до властивих ризиків формальної фінансової системи, оскільки фінансові установи часто експлуатуються злочинцями для переміщення незаконних грошей через кордони.

Зроблено висновок, що з огляду на існування та роль FATF, а також за відсутності органу ООН, який займається досліджуваним питанням, для МВФ важливу роль відіграє дотримання стандартів щодо протидії відмивання грошей, які повинні бути зосереджені на визначенні виключного списку великих центрів, оскільки вони становлять системний ризик для глобальної фінансової стабільності.

Ключові слова: міжнародні фінансові організації, фінансова діяльність, суб'єкти фінансової діяльності, віртуальні активи, «відмивання грошей», МВФ, ООН, міжнародне співробітництво.

L. I. Chulinda. PhD in Law, Participation of international financial organizations in the process of combating “dirty money”

The article examines the participation of international financial organizations in the process of combating «dirty money». It is indicated that Money laundering is an ongoing global threat that undermines the integrity of legitimate financial systems and financial institutions. This facilitates illegal activities, including through virtual assets, making it even more difficult to fight financial crime. As offenders develop more sophisticated money laundering tactics each time, states must step up their anti-money laundering efforts and implement effective money laundering controls to prevent illegal activities. Despite efforts to prevent illicit financing – such as the adoption of international frameworks, Financial Action Task Force standards and EU anti-money laundering directives – international financial institutions remain highly vulnerable to the inherent risks of the formal financial system, as financial institutions are often exploited by criminals to move illicit money across borders.

It is concluded that given the existence and role of the FATF, as well as in the absence of a UN body dealing with the issue under study, compliance with anti-money laundering standards plays an important role for the IMF, which should focus on determining an exclusive list of large centers, since they pose a systemic risk to global financial stability.

Key words: international financial organizations, financial activity, financial entities, virtual assets, money laundering, IMF, UN, international cooperation.

Постановка проблеми. Відмивання грошей є постійною глобальною загрозою, яка підриває цілісність законних фінансових систем та фінансових установ. Це сприяє незаконній діяльності, у тому числі за допомогою віртуальних активів, що ще більше ускладнює боротьбу з фінансовою злочинністю.

Оскільки правопорушники кожного разу розробляють більш складну тактику відмивання грошей, держави повинні посилити свої зусилля щодо боротьби з відмиванням грошей та впроваджувати ефективний контроль за відмиванням грошей, щоб запобігти незаконній діяльності.

Незважаючи на зусилля щодо запобігання незаконному фінансуванню – такі як прийняття міжнародних рамок, стандартів Цільової групи з фінансових дій (далі – FATF) та директив ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей (далі – AML) – міжнародні фінансові організації залишаються дуже вразливими до властивих ризиків формальної фінансової системи, оскільки фінансові установи часто експлуатуються злочинцями для переміщення незаконних грошей через кордони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наше дослідження базується на дослідженнях таких вчених, як: І. Лютий, О. Мозговий, М. Савостьяненко, В. Сіденко, Н. Патица, Н. Резнікова, О. Рогач, А. Філіпенко, Г. Терещенко та інші.

Виклад основного матеріалу. Відмивання грошей – це техніка, яку злочинці використовують для покриття своїх фінансових слідів після того, як вони незаконно отримують гроші з незаконного джерела.

Прибуток, отриманий від злочинної діяльності, часто називають «брудними грошима». Це тому, що гроші безпосередньо пов'язані зі злочином і їх можна відстежити. Через це злочинці повинні «очистити» гроші, щоб вони виглядали законними і могли бути використані для інвестицій.

Щоб відмивання грошей було «успішним», брудні гроші повинні потрапити до фінансової системи. Отже, AML є вирішальним аспектом дотримання нормативних вимог для міжнародних фінансових організацій, що працюють у різних юрисдикціях. Організації повинні встановити власну політику AML, яка відповідає місцевим нормам, включаючи належну перевірку та впровадження систем моніторингу транзакцій [1].

Відмивання грошей може приймати різні форми, кожна з яких має свої унікальні характеристики. Деякі з найпоширеніших типів включають:

1. Традиційне відмивання грошей: передбачає фізичний рух готівки або інших цінностей, щоб замаскувати їх походження. Це може включати контрабанду готівки через кордони або використання грошових підприємств для легітимізації незаконних коштів.

2. Цифрове відмивання грошей: Використовує цифрові технології, такі як криптовалюти або системи онлайн-платежів, для відмивання грошей. Цей метод використовує анонімність і швидкість цифрових транзакцій, щоб затьмарити джерело коштів.

3. Відмивання грошей на основі торгівлі: передбачає використання міжнародної торгівлі для маскування походження незаконних коштів. Це може включати надмірне або недостатнє виставлення рахунків за товари та послуги, або використання складних торгових операцій для переміщення грошей через кордони.

4. Відмивання грошей з нерухомості: передбачає використання операцій з нерухомістю для відмивання грошей. Злочинці можуть купувати нерухомість з незаконними коштами, а потім продавати її, щоб інтегрувати гроші в легальну фінансову систему.

Розуміння цих різних видів відмивання грошей допомагає міжнародним фінансовим організаціям впроваджувати цільові програми AML для виявлення та запобігання такій діяльності.

Відмивання грошей має значні наслідки для окремих осіб, бізнесу та суспільства в цілому. Деякі з ключових наслідків включають:

1. Фінансові втрати: відмивання грошей може призвести до значних фінансових втрат для фізичних осіб та підприємств. Це включає прямі збитки від шахрайства та непрямі витрати, такі як штрафи та регуляторні санкції.

2. Шкода репутації: пов'язане з відмиванням грошей може серйозно зашкодити репутації бізнесу. Це може призвести до втрати довіри клієнтів, зменшення бізнес-можливостей та довгострокової репутаційної шкоди.

3. Юридичні наслідки: відмивання грошей є кримінальним злочином і може призвести до серйозних юридичних наслідків, включаючи штрафи, тюремне ув'язнення та інші покарання. Фінансові установи, які не відповідають нормам AML, можуть зіткнутися зі значними юридичними наслідками.

4. Загроза національній безпеці: відмивання грошей може бути використано для фінансування тероризму та інших загроз національній безпеці. Приховуючи походження коштів, злочинці можуть підтримувати діяльність, яка підриває національну та глобальну безпеку.

Визначення ознак відмивання грошей має вирішальне значення для міжнародних фінансових установ. Постійна відповідність має важливе значення для підтримки дотримання правил AML, забезпечуючи регулярне оновлення політики та процедур для адаптації до регуляторних політик. Такі ознаки включають: незвичайна фінансова діяльність, яка відхиляється від звичайних моделей транзакцій клієнта; великі грошові депозити без чіткого обґрунтування їх походження; захисні відповіді на запитання про транзакції; розбіжності у наданій інформації або документації; великі інвестиції, зроблені третіми сторонами без чіткого пояснення; фінансові операції без очевидної ділової мети.

Нормативні акти відіграють вирішальну роль у стосованні дотримання AML у всьому світі. Зокрема Керівні принципи Цільової групи з фінансових дій (FATF) [2] є керівним маяком для рамок AML багатьох країн.

У всьому світі правозастосування AML дотримується рекомендацій FATF, при цьому національні агентства адаптують правила для вирішення загроз, що розвиваються. Очікується, що фінансові установи постійно вдосконалюватимуть свої системи протидії відмиванню грошей, використовуючи передові технології та надійні процедури, щоб випереджати нові ризики. Цей підхід підкреслює прихильність безпеці, довірі та відповідності в регуляторному ландшафті, що швидко змінюється.

Наприклад, у Сполученому Королівстві дотримання AML обумовлено Законом про доходи від злочинів (POCA) 2002 року та Положенням про відмивання грошей, фінансування тероризму та переказ коштів (інформація про платника) 2017 року. POCA зобов'язує як фізичних осіб, так і організації повідомляти про підозрілу діяльність та обмежувати використання коштів, отриманих злочинним шляхом. Правила 2017 року вимагають від фінансових установ впроваджувати належну перевірку клієнтів

(CDD), постійний моніторинг та звітність про підозрілу діяльність для зменшення ризику фінансових злочинів.

У Сполучених Штатах Закон про банківську таємницю (BSA) та Закон США про патріотів є основою зусиль AML. Ці закони забезпечують дотримання ключових заходів, таких як звітування про транзакції, що перевищують 10 000 доларів США, проведення належної обачності клієнтів та застосування посиленої належної обачності (EDD) для профілів високого ризику. Акцент робиться на надійному веденні обліку, моніторингу та виявленні підозрілих транзакцій для забезпечення відповідності.

Відмивання грошей та фінансування тероризму є основними проблемами й для ЄС. Вони становлять серйозні ризики для економіки та фінансової системи ЄС, а також для безпеки його громадян. Доцільно вказати, що понад тридцять років боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму була високо на політичному порядку денному ЄС, а перша директива про боротьбу з відмиванням грошей (AMLD) була прийнята в 1991 році. З тих пір директива пройшла кілька реформ.

Щоб забезпечити правильне вирішення всіх пов'язаних ризиків, правила ЄС повинні постійно адаптуватися до нових ризиків, включаючи ризики, пов'язані з: технологічні інновації – такі як віртуальні валюти; глобальний характер терористичних організацій; винахідливість злочинців у використанні прогалін або лазівок у системі.

30 травня 2024 року Рада ЄС прийняла нові нормативні акти, спрямовані на захист громадян ЄС та його фінансової системи від відмивання грошей та фінансування тероризму. Зокрема пакет включає: Регламент, який створює новий орган ЄС з боротьби з відмиванням грошей; Положення про вимоги щодо боротьби з відмиванням грошей для приватного сектора; Директиву про механізми боротьби з відмиванням грошей на національному рівні; перегляд положення про переказ коштів, яке було прийнято в 2023 році [3].

Новий регламент про боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму вперше гармонізує та уточнює правила, що діють у всьому ЄС, закриваючи лазівки для шахраїв. Це також забезпечить більш послідовне застосування правил та краще виконання. Наприклад, він містить більш детальні положення про належну перевірку клієнтів та бенефіціарну власність, а також про повноваження національних наглядових органів та підрозділів фінансової розвідки.

Завдяки новому регламенту ЄС створив безпосередньо застосовну нормативну базу з вимогами до зобов'язаних суб'єктів – в основному кредитних та фінансових установ та визначених нефінансових підприємств та професій (наприклад, юристів та бухгалтерів). Ці організації відіграють центральну роль приватників у системі AML/CTF, оскільки вони мають привілейоване становище, коли справа доходить до виявлення підозрілих дій.

Нові правила також охоплюватимуть більшу частину сектору. Всім постачальникам послуг криптоактивів потрібно буде застосовувати належну ретельність щодо своїх клієнтів. Це означає, що їм доведеться перевірити факти про своїх клієнтів і повідомити про будь-які підозри FIU.

Інші сектори, пов'язані з належною ретельністю та зобов'язаннями щодо звітності клієнтів, – це трейдери предметами розкоші, такими як дорогоцінні метали та камені, ювеліри та ювеліри. Торговці розкішними автомобілями, літаками, яхтами та культурними товарами (такими як твори мистецтва) також стануть зобов'язаними суб'єктами.

Положення визнає, що футбольний сектор представляє високий ризик, і розширює список зобов'язаних суб'єктів, включаючи професійні футбольні клуби та агентів. Однак, оскільки сектор та його ризик мають широкі відмінності, держави-члени матимуть гнучкість, щоб видалити їх зі списку, якщо вони представляють низький ризик.

Бенефіційна власність відноситься до осіб, які фактично контролюють або користуються перевагами власності юридичної особи (наприклад, компанії, фонду або трасту), тоді як право власності або майно на ім'я іншої особи. Регламент зробить правила ЄС щодо бенефіціарної власності більш гармонізованими та прозорими.

Зобов'язані суб'єкти будуть застосовувати посилені заходи належної обачності до випадкових транзакцій та ділових відносин за участю третіх країн високого ризику, недоліки яких у своїх національних режимах боротьби з відмиванням грошей та тероризмом роблять їх загрозою для цілісності внутрішнього ринку ЄС. Комісія проведе оцінку ризику на основі списків FATF. Крім того, високий рівень ризику виправдає застосування додаткових конкретних заходів ЄС або національних контрзаходів, будь то на рівні зобов'язаних суб'єктів або держав-членів.

Разом з регламентом директива про механізми боротьби з відмиванням грошей є частиною «єдиного звіду правил» AML. Він замінює п'яту директиву про боротьбу з відмиванням грошей, прийняту в 2018 році. Всі правила, що застосовуються до приватного сектору, будуть передані до регулювання, тоді як директива стосується організації інституційних систем AML/CTF на національному рівні в державах-членах. Таким чином, директива містить положення, які повинні бути транспоновані в національне законодавство, такі як правила щодо реєстрів бенефіціарної власності, національних наглядових органів та обов'язків FIU.

29 червня 2022 року Рада та Парламент досягли попередньої угоди про оновлення регламенту ЄС щодо інформації, що супроводжує переказ коштів, поширивши її сферу на перекази криптоактивів. Правила

вводять зобов'язання для постачальників послуг криптоактивів збирати та робити доступною певну інформацію про ініціаторів та бенефіціарів, які беруть участь у переказах криптоактивів, якими вони керують. Це гарантує, що перекази криптоактивів будуть простежуваними, щоб було легше виявляти потенційно підозрілі транзакції та блокувати їх.

Зараз ЄС має міцну та пропорційну структуру, яка відповідає найвимогливішим міжнародним стандартам обміну криптоактивами, і, зокрема, дотримується рекомендацій, зроблених FATF, глобального наглядового органу з відмивання грошей та фінансування тероризму. Проте, звіт МВФ про ризики відмивання грошей у Північно-Балтійському регіоні (опублікований у вересні 2023 року) [4] пропонує перший погляд на нову стратегічну спрямованість роботи МВФ. МВФ наразі переглядає свою стратегію боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, до якої Мережа податкового правосуддя подала письмові докази ще у травні 2023 року [5].

Звіт юридичного департаменту МВФ аналізує загрози транскордонного відмивання грошей та вразливості у восьми країнах Північної Європи та Балтії на основі даних про фінансові потоки. Його методологія та підхід можуть доповнити та, можливо, виправити експертні огляди, які зазвичай використовуються в зусиллях з боротьби з відмиванням грошей Цільової групи з фінансових дій та пов'язаних з нею організацій. Новизна підходу полягає у включенні фінансових потоків та подальших двосторонніх ризиків в аналіз вразливості країни та загрози відмивання грошей.

На відміну від Цільової групи з фінансових дій, яка оцінює правову та нормативну базу країн на номінально рівних умовах, підхід МВФ включає розміри фінансових центрів при визначенні ризиків. Тому це відкриває можливість зосередитися на тих великих фінансових центрах, які насправді мають значення у великих скандалах з відмиванням грошей. Цей підхід, який поділяють Індекс фінансової таємниці Мережі податкової справедливості [6] та Індекс корпоративних податкових гаваней [7], які використовує МВФ, дозволяє уникнути зосередження уваги на слабо регульованих сферах у регіонах, які відіграють набагато меншу глобальну роль, але з великою ймовірністю потраплять до «чорних та сірих списків» FATF.

Варто вказати, що експерти вказують, що боротьба з відмиванням грошей також потребує більш демократичних та прозорих процесів прийняття рішень та стандартів, ніж може запропонувати FATF [5].

Ось деякі ключові висновки зі звіту МВФ:

1. Включити макроекономічний аналіз у розробку відповідей проти відмивання грошей. У звіті підкреслюється актуальність фінансової цілісності банків для макроекономічної стабільності та закликає до більшої міжвідомчої співпраці між зусиллями по боротьбі з відмиванням грошей та пруденційними наглядовими органами. У цьому контексті контрагенти, масштаби, моделі та тенденції фінансових операцій повинні враховуватися при оцінці ризиків відмивання грошей. Те, що здається очевидним для новачка, насправді є важливим прогресом у процедурі FATF щодо юридичного перегляду всіх країн, ніби всі вони однаково відповідальні за спричинення ризиків відмивання грошей. Перша рекомендація у звіті закликає країни включити цю реальну перспективу у свої зусилля щодо протидії відмиванню грошей: «Рекомендація на рівні країни: Країни з найбільш суттєвими фінансовими потоками могли б підвищити свою ефективність AML/CFT, розробивши національний механізм комплексного моніторингу AML/CFT транскордонних платежів» [4]. Це повністю резонує з рекомендаціями, які було опубліковано раніше щодо моніторингу даних про рівень транзакцій (SWIFT або ISO 20022) для ефективного протидії відмиванню грошей [8].

2. Оцінювати мінливі загрози країн на основі платіжних даних. Важливим висновком аналізу фінансових потоків у регіоні є значне зростання потоків до та з міжнародних фінансових центрів. Ці центри категорично не є тими, які FATF, ЄС або іншими перераховані як несумісні. На відміну від цього, потоки до «перелічених» юрисдикцій не зросли і скоріше не є незрозумілими економічними основами, що підтверджує аналітичні висновки про те, що ці «чорні списки» безнадійно упереджені, неефективні та вводять в оману [9].

Зокрема, МВФ вважає, що сильне зростання припливів з Ірландії та відтоку до Люксембургу не пояснюється іншими економічними даними і заслуговує на більш ретельну перевірку. Німеччина, Франція та Бельгія також спостерігали незрозуміле зростання потоків. Інші незрозумілі потоки, але які залишилися відносно стабільними, продовжують включати потоки міжнародних фінансових центрів зі Швейцарією, Гонконгом, Сінгапуром та ОАЕ.

МВФ включає оцінки секретності та оцінки гавані флагманських індексів (індекс фінансової таємниці та індекс корпоративних податкових гаваней) у свій алгоритм машинного навчання для виявлення виходів у моделях фінансових потоків, що вказують на ризики відмивання грошей. Зокрема, у рамках дослідницького проекту EU Horizon Trace Мережа податкового правосуддя в даний час розробляє цей тип оцінки ризиків для звітності про підозрілі транзакції та для даних SWIFT, а також для використання в кримінальних провадженнях [10].

Занепокоєння викликає відсутність прозорого визначення та переліку того, що є «міжнародним фінансовим центром» у звіті МВФ. Як визначено в минулих звітах в рамках програм оцінки МВФ, список не включає великі міжнародні центри повного обслуговування з передовими розрахунковими

та платіжними системами, які підтримують великі внутрішні економіки, з глибокими та ліквідними ринками, і де нормативно-правова база є оптимальною для захисту цілісності відносин з основними агентами.

З огляду на існування та роль FATF, а також за відсутності органу ООН, який займається досліджуваним питанням, для МВФ важливу роль відіграє дотримання стандартів щодо протидії відмивання грошей, які повинні бути зосереджені на визначенні виключного списку великих центрів, оскільки вони становлять системний ризик для глобальної фінансової стабільності.

Однак FATF не бере до уваги ці аспекти, стверджуючи, що ставиться до всіх країн однаково, застосовуючи суто юридичний та регуляторний механізм експертної оцінки. Проте ігноруються системні нерівності у відповідальності за створення ризиків відмивання грошей. Ставлення до всіх країн однаково, в той час як ризики висококонцентровані і не рівномірно розподілені, не є ні справедливим, ні ефективним, ні ефективним у протидії відмиванню грошей [11].

Висновки та перспективи. Доцільно визнати, що часто країни з низьким рівнем доходу, які не відіграють центральну роль у процесі глобального відмивання грошей, потрапляють до «чорних списків» або їм загрожують торговельні санкції, коли вони є лише невеликою частиною ширшої проблеми. Відповідно механізм рецензування FATF може «пропустити» великі економіки та великі фінансові центри, такі як Сполучені Штати, Великобританія, Європейський Союз, Японія чи Китай, оскільки багато з них домінують у FATF. Щоб протистояти тенденціям підходу FATF, МВФ повинен забезпечити, щоб їхні консультації FSAP, робота з боротьби з відмиванням грошей мали перспективу макроризику та враховували фінансові потоки. Отже, МВФ доцільно: а) зосередитися на макро-фінансових центрах; б) вийти за рамки FATF і в) працювати над покращенням балансу між податками та боротьбою з відмиванням грошей, приймаючи цілісний підхід до незаконних фінансових потоків.

Список використаних джерел:

1. Anti-money laundering customer due diligence URL: <https://www.veriff.com/kyc/learn/anti-money-laundering-customer-due-diligence>
2. FATF Recommendations URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/fatf-recommendations.html>
3. Anti-money laundering: Council adopts package of rules URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/30/anti-money-laundering-council-adopts-package-of-rules/>
4. Nordic-Baltic Regional Report: Technical Assistance Report-Nordic-Baltic Technical Assistance Project Financial Flows Analysis, AML/CFT Supervision, and Financial Stability URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/09/01/Nordic-Baltic-Regional-Report-Technical-Assistance-Report-Nordic-Baltic-Technical-538762>
5. Andres Knobel A fund-amental improvement: IMF engagement on its anti-money laundering strategy URL: <https://taxjustice.net/2023/05/08/a-fund-amental-improvement-imf-engagement-on-its-anti-money-laundering-strategy/>
6. Financial secrecy index 2022 URL: <https://fsi.taxjustice.net/>
7. The world's biggest enablers of corporate tax abuse URL: <https://cthi.taxjustice.net/>
8. Florencia Lorenzo and Markus Meinzer SWIFT: The next frontier in countering dirty money URL: <https://taxjustice.net/2023/03/28/swift-the-next-frontier-in-countering-dirty-money/>
9. Andres Knobel Blacklist, whitewashed: How the OECD bent its rules to help tax haven USA URL: <https://taxjustice.net/2018/07/27/blacklist-whitewashed-how-the-oecd-bent-its-rules-to-help-tax-haven-usa/>
10. Developing AI solutions to disrupt illicit money flows URL: <https://trace-illicit-money-flows.eu/>
11. EU tax haven blacklist blocks just 1% of financial secrecy services threatening EU economies URL: <https://taxjustice.net/press/eus-tax-haven-blacklist-blocks-just-1-of-financial-secrecy-services-threatening-eu-economies/>
12. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>